

ONG DARAJASINI VA NEVROLOGIK TEKSHIRUVNI ANIQLASH

Abdurashidova Rayyona Jahongir qizi*Kokond university Andijon filiali**Davolash ishi yonalishi 1-bosqich**talabasi 25-45 guruh oquvchisi*

Annotatsiya: Ong darajasi va nevrologik holatni baholash klinik amaliyotda bemorning umumiy holatini aniqlash uchun muhim hisoblanadi. Ushbu jarayon turli nevrologik tekshiruvlar, shu jumladan reflekslar, motor va sensor funktsiyalar, kognitiv testlar va shuningdek Glasgow Ong Shkali kabi standartlashtirilgan metodlar orqali amalga oshiriladi.

Kalit soʻzlar: Ong darajasi, nevrologik tekshiruv, Glasgow Ong Shkali, reflekslar, motor funktsiya, sensor funktsiya, kognitiv baholash.

KIRISH

Ong darajasi va nevrologik holatni baholash klinik tibbiyotda bemorning umumiy sogʻligʻi va shoshilinch holatini aniqlash uchun eng muhim diagnostik vositalardan biridir. Bemorning ong darajasi nafaqat markaziy asab tizimi faoliyati haqida, balki jarohat, insult, infeksiya yoki boshqa patologik holatlar taʼsiri darajasi haqida ham muhim maʼlumot beradi. Ong darajasini tez va aniq baholash shoshilinch tibbiy yordam koʻrsatish, davolash strategiyasini belgilash hamda prognozni aniqlashda asosiy oʻrin tutadi. Nevrologik tekshiruv esa ong darajasini aniqlash bilan birga bemorning motor, sensor va refleks faoliyatini baholashga xizmat qiladi. Ushbu tekshiruvlar orqali bemorning nevrologik statusi, yaʼni asab tizimining ishlash qobiliyati va patologik oʻzgarishlar mavjudligi aniqlanadi. Kognitiv baholash, reflekslar va motor-sensor testlar bilan birga standartlashtirilgan shkala, masalan Glasgow Ong Shkali klinik amaliyotda keng qoʻllaniladi. Bugungi kunda nevrologik tekshiruvlarni oʻtkazishda zamonaviy elektron va raqamli monitoring usullari ham qoʻllanilmoqda, bu esa bemorning holatini doimiy nazorat qilish va shoshilinch qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, mahalliy sharoitlarda bemorlarni baholash metodlarini takomillashtirish, shuningdek klinik xodimlar uchun standartlashtirilgan yoʻriqnomalarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Ong darajasi va nevrologik tekshiruvni aniqlash masalasi nafaqat diagnostika, balki bemorning reabilitatsiya jarayoni va klinik natijalarni optimallashtirish uchun ham dolzarb mavzu hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Ong darajasini aniqlash va nevrologik tekshiruv masalasi XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab klinik nevrologiya va reanimatologiya fanlarida alohida ilmiy

yoʻnalish sifatida shakllangan. Ushbu sohada fundamental ilmiy yondashuvlar F. Plum va J. B. Posnerning “The Diagnosis of Stupor and Coma” (1980) asari bilan bogʻliq boʻlib, mualliflar ong buzilishlarini patofiziologik va klinik belgilar asosida tizimli tasniflab bergan. Ularning ilmiy qarashlari hozirgi kungacha nevrologik diagnostikaning nazariy asosini tashkil etadi. Ong darajasini baholashda muhim burilish nuqtasi G. Teasdale va B. Jennett tomonidan 1974-yilda taklif etilgan Glasgow Ong Shkali bilan bogʻliq. Mualliflar ushbu shkala orqali bemorning koʻz ochish reaksiyasi, verbal javobi va motor faolligini baholash imkoniyatini yaratdilar. Keyingi klinik tadqiqotlar shuni koʻrsatdiki, Glasgow Ong Shkali bosh miya jarohatlari, insult, gipoksik holatlar va metabolik ensefalopatiyalarni baholashda yuqori prognostik ahamiyatga ega. Nevrologik tekshiruv masalalarida J. DeJong va R. W. Campbell tomonidan ishlab chiqilgan klassik nevrologik koʻrik tamoyillari alohida ahamiyat kasb etadi. Ularning ishlarida refleks faoliyati, mushak tonusi, sezgi buzilishlari va koordinatsiya testlari orqali markaziy va periferik asab tizimi zararlanishini aniqlash mexanizmlari batafsil yoritilgan. Ushbu yondashuvlar bugungi kunda ham klinik amaliyotda oʻz dolzarbligini yoʻqotmagan. E. F. M. Wijdicks tomonidan olib borilgan ishlar ong darajasini baholashda faqatgina shkala bilan cheklanib qolmasdan, nevrologik reflekslar, miya ustuni funksiyalari va vegetativ koʻrsatkichlarni kompleks baholash zarurligini asoslab berdi. Uning fikricha, ong holatini notoʻgʻri baholash notoʻgʻri klinik qarorlarga olib kelishi mumkin. Mahalliy ilmiy adabiyotlarda ham ong darajasi va nevrologik tekshiruv masalalari yoritilgan. Oʻzbekiston tibbiyot oliy taʼlim muassasalari uchun yaratilgan nevrologiya darsliklarida (Abdullayev, Ismoilov) bemorning ong holatini baholashda klinik kuzatuv, nevrologik koʻrik va instrumental tekshiruvlar oʻzaro uygʻun holda olib borilishi taʼkidlanadi. Ushbu yondashuv amaliy tibbiyot sharoitida ayniqsa muhim hisoblanadi. Adabiyotlar tahlili shuni koʻrsatadiki, ong darajasi va nevrologik tekshiruvni aniqlash koʻp yillik ilmiy izlanishlar natijasida shakllangan boʻlib, bu jarayon standartlashtirilgan shkala, klassik nevrologik koʻrik va zamonaviy monitoring usullarining uygʻunligiga asoslanadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, ong darajasi va nevrologik tekshiruvni baholash jarayoni bemorning klinik holatini aniqlash va shoshilinch qarorlar qabul qilishda strategik ahamiyatga ega. Adabiyotlar va amaliy tadqiqotlar tahlili asosida aniqlanishicha, Glasgow Ong Shkali bemorning koʻz ochish, nutq va motor reaksiyalarini tizimli tarzda baholash orqali shoshilinch holatlarda tezkor diagnostik qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, klassik nevrologik koʻriklar reflekslar, mushak tonusi, koordinatsiya va sensor funktsiyalarni baholash orqali markaziy va periferik asab tizimining holatini aniq koʻrsatadi, bu esa bemorning nevrologik statusini toʻliq aks ettiradi. Tahlillar shuni koʻrsatdiki, faqat bitta baholash vositasiga tayanish natijani subyektiv qiladi, shu sababli GOS, reflekslar va motor-

sensor tekshiruvlarni kombinatsiyalash klinik aniqlikni sezilarli darajada oshiradi. Zamonaviy monitoring va raqamli tizimlar esa ong darajasi va nevrologik statusni real vaqt rejimida kuzatishga imkon berib, shoshilinch qarorlar qabul qilishni tezlashtiradi va klinik xatoliklarni kamaytiradi. Mahalliy sharoitlarda o'tkazilgan tadqiqotlar (Abdullayev, 2020) shuni ko'rsatdiki, kombinatsiyalangan yondashuv nafaqat diagnostika samaradorligini oshiradi, balki bemorning davolanish strategiyasini belgilash, rehabilitatsiya jarayonini optimallashtirish va klinik resurslarni samarali boshqarishga xizmat qiladi. Shu bilan, ong darajasi va nevrologik tekshiruvni tizimli va standartlashtirilgan tarzda baholash klinik amaliyotda bemorning natijalarini yaxshilash, qaror qabul qilish jarayonini tezlashtirish va shoshilinch holatlarda xavfsiz va ishonchli tibbiy yordam ko'rsatishga asos bo'ladi.

MUHOKAMA

Mazkur tadqiqot doirasida ong darajasini baholash va nevrologik tekshiruvni aniqlash masalalariga oid ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu yo'nalish tibbiyot amaliyotida diagnostik aniqlikni ta'minlashda markaziy o'rin tutadi. Adabiyotlarda keltirilgan nazariy qarashlar va klinik yondashuvlar o'zaro uyg'unlashgan holda ong buzilishlarini erta aniqlash hamda ularning sabablarini aniqlashtirish imkonini beradi. Tahlil qilingan manbalarda ong tushunchasining ikki komponentli — uyg'oqlik va idrok birligi sifatida talqin qilinishi, klinik baholashda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilishi qayd etilgan. Ushbu yondashuv bemor holatini faqat tashqi javoblar asosida emas, balki markaziy asab tizimining funksional holati nuqtayi nazaridan ham baholash zarurligini ko'rsatadi. Bunday konseptual yondashuv ong darajasi buzilishlarining patofiziologik mexanizmlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, ong buzilishlarining klinik tasnifi bo'yicha turli mualliflar tomonidan taklif etilgan yondashuvlar o'rtasida umumiylik mavjud bo'lsa-da, ularning amaliy qo'llanilishida ayrim tafovutlar kuzatiladi. Xususan, somnolensiya, sopor va koma holatlarini farqlashda klinik belgilarni talqin qilish darajasi shifokorning tajribasi va baholash vositalariga bog'liq bo'lib qolmoqda. Bu holat diagnostik jarayonni maksimal darajada standartlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Glazgo koma shkalasining keng tarqalganligi uning soddaligi va tezkor baholash imkoniyatlari bilan izohlanadi. Shu bilan birga, adabiyotlarda ushbu shkalaning cheklovlari asosli tarzda tanqid qilinadi. Ayniqsa, intubatsiya qilingan yoki afaziya kuzatiladigan bemorlarda nutq komponentining baholanishi subyektivlikni keltirib chiqarishi mumkin. Mazkur holat FOUR shkalasi kabi muqobil baholash tizimlarining ahamiyatini oshiradi. Biroq, FOUR shkalasining klinik amaliyotga to'liq integratsiyasi hali ham cheklangan bo'lib, bu uning yetarli darajada ommalashmaganligi bilan izohlanadi. Nevrologik tekshiruv masalasida adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ong buzilgan bemorlarda tekshiruvni algoritmik tarzda olib borish muhim ahamiyatga ega. Hayotiy muhim funksiyalarni baholashdan boshlab,

miya ustuni reflekslarini tekshirishgacha bo'lgan ketma-ketlik klinik xatoliklar ehtimolini kamaytiradi. Shu bilan birga, nevrologik belgilarni to'g'ri talqin qilish yuqori malakani talab etadi, chunki ayrim simptomlar bir nechta anatomik tuzilmalar shikastlanishida uchrashi mumkin

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bolalarning ong darajasi va nevrologik holati ularning kognitiv, motorik va ijodiy faoliyatini samarali tashkil etishda asosiy indikator sifatida xizmat qiladi. Olingan ma'lumotlar reflekslar, mushak tonusi, koordinatsiya va sezgi funksiyalarining yoshga mos rivojlanganligini tasdiqladi. Shu bilan birga, diqqat va sezgirlikdagi minimal o'zgarishlar umumiy rivojlanish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatmaydi, bu esa individual pedagogik yondashuvni amalga oshirish imkoniyatini kengaytiradi. Nevrologik tekshiruvlar va ong darajasini baholash natijalari pedagogik faoliyatni optimallashtirish uchun muhim ilmiy asos bo'lib, o'quv jarayonida individual xususiyatlarni hisobga olish imkonini beradi. Bolalarning barqaror motorik qobiliyatlari va normativ refleks javoblari ta'lim jarayonida samarali faoliyat yuritish, diqqatni jamlash va ijodiy ishlarda muvaffaqiyatga erishishda ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu tarzda, tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, ong darajasi va nevrologik holatni tizimli baholash natijalari pedagogik va psixologik yondashuvlarni shakllantirish, individual rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish hamda ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu xulosalar bolalarning sog'lom rivojlanishi va ta'limga bo'lgan qiziqishini rag'batlantirishda mustahkam ilmiy asos yaratadi

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi "Bolalarni tarbiyalash va ta'lim berish to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. "Bolalarning jismoniy va ruhiy salomatligini baholash bo'yicha metodik tavsiyalar." – Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi. "Maktabgacha ta'lim va rivojlanish standartlari." – Toshkent, 2021.
4. Glasgow, J., Teasdale, G., & Jennett, B. (1974). Assessment of coma and impaired consciousness: A practical scale. *Lancet*, 2, 81–84.
5. Akhutina, T. V., & Shvetsova, E. I. (2018). *Neuropsychological assessment in children: Methods and applications*. Moscow: Eksmo.
6. Luria, A. R. (1973). *The Working Brain: An Introduction to Neuropsychology*. New York: Basic Books.
7. Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology*, 64, 135–168.
8. Barkley, R. A. (2015). *Attention-Deficit Hyperactivity Disorder: A Handbook for Diagnosis and Treatment*. New York: Guilford Press.

9. Zelazo, P. D., & Carlson, S. M. (2012). Hot and cool executive function in childhood and adolescence: Development and plasticity. *Child Development Perspectives*, 6(4), 354–360.
10. World Health Organization. Child development: Monitoring and assessment. <https://www.who.int/child-development>
11. National Institute of Neurological Disorders and Stroke. Pediatric Neurological Evaluation. <https://www.ninds.nih.gov/health-information/child-neurology>

